

KWARTALNIK HISTORII KULTURY MATERIALNEJ 73 (3), 2025
PL ISSN 0023-5881; e-ISSN: 2719-6496
<https://journals.iaepan.pl/khkm>
the CC BY 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)
DOI: 10.23858/KHKM73.2025.3.009

PETR ŽÁKOVSKÝ, PATRICK BÁRTA, JIŘÍ HOŠEK, *Středověké meče v českých zemích. Meč jako technologický, kulturněhistorický a archeologický fenomén*, Archeologický ústav AV ČR, Brno 2023, ss. 130, 130 il.

Najnowsza publikacja Jiřího Hoška i Petra Žákovského — współautorów monumentalnego dzieła o mieczach z Republiki Czeskiej¹ stanowiącego wzór, jak łączyć skrupulatną analizę archeologiczną z interdyscyplinarnym podejściem badawczym, ma przede wszystkim walor edukacyjny. Wydaje się, że jej Autorzy postawili sobie ambitny cel przybliżenia wyników swoich badań czeskim entuzjastom uzbrojenia niezwiązanym zawodowo z archeologią czy bronioznawstwem. Do współpracy w tym zakresie zaprosili Patricka Bartę, jednego z najbardziej uznanych wytwórców historycznego uzbrojenia, z którego cennych uwag korzystali już przy analizach mieczy². Popularyzacja nauki stanowi jedno z największych wyzwań współczesnej humanistyki, i niestety większość badaczy zawodzi na tym polu, czego efektami jest popularność różnego rodzaju pseudonaukowych teorii (m.in. mitu Wielkiej Lechii etc.), ale także masowość poszukiwań skarbów z wykrywaczami metali. Autorzy recenzowanej pracy podjęli się niełatwego zadania przybliżenia problematyki związanej z używaniem miecza w okresie średniowiecza i wczesnej nowożytności na terenie Republiki Czeskiej i trzeba przyznać, że wywiązali się z niego znakomicie. Książka co prawda nie wnosi do stanu badań nowych, nieznanych wcześniej informacji, jednak sposób ich prezentacji jest bardzo atrakcyjny. Podzielono ją na 7 rozdziałów, zwieńczonych anglojęzycznym podsumowaniem oraz spisem wybranej literatury przedmiotu.

Pierwszy rozdział: *Základní výzkumné metody přispívající ke komplexnímu poznání středověkých mečů*, poświęcony jest omówieniu podstawowych metod umożliwiających badanie średniowiecznych mieczy. Autorzy omawiają w nim znaczenie odkryć przypadkowych, metod którymi posługuje się archeologia w określaniu chronologii zabytków, ale też konstrukcji i elementów organicznych znalezisk. Podkreślają także znaczenie analiz technologicznych i metod związanych z wykorzystaniem narzędzi typowych dla bronioznawstwa.

W rozdziale drugim: *Stručný přehled vývoje meče ve střední Evropě do poloviny 16. Století*, wprowadzają czytelnika w etapy rozwoju miecza w Europie Środkowej do połowy XVI w. Punktem wyjścia jest dla nich długi miecz z późnej starożytności znany jako spatha. W przystępny sposób omawiają zawiłości związane z ewolucją miecza, jego elementów konstrukcyjnych, które wiązały się ze zmianą sposobu walki, nie zapominając jednak o aspekcie technologicznym produkcji. Dokumentacja obrazująca sztukę produkcji mieczy z różnych okresów średniowiecza należy do jednej z najlepszych, jakie dane było pisaćemu te słowa oglądać. Ważny aspekt tych rozważań stanowią rekonstrukcje wykonane na podstawie oryginalnych mieczy, które dają wyobrażenie, jak wykwintnie wyglądały one w momencie wytworzenia.

Praktycznym funkcjom miecza w średniowiecznym i wczesnonowożytnym społeczeństwie czeskim poświęcony był rozdział czwarty: *Praktická funkce meče ve středověké a raně novověké společnosti českých zemí*. Rozdział ten oparto głównie na źródłach ikonograficznych i pisanych, z wykorzystaniem spostrzeżeń wynikających z analizy samych zabytków. Materiał archeologiczny i ten znany z kolekcji muzealnych, zdaniem Autorów, potwierdza ogólne tendencje

¹ Hošek J. i in. 2019a; Hošek J. 2019b.

² Por. Žákovský P. i in. 2020; Žákovský P. i in. 2021.

rozwojowe znane z sąsiednich regionów, gdzie stopniowe wydłużanie głowni, ich coraz bardziej kolny charakter, łączący się również ze zwiększeniem rozmiarów rękojeści, zaowocował pojawieniem się długiego miecza na przełomie XIII i XIV w. Zwrócono uwagę na występowanie wyspecjalizowanych mieczy służących do pojedynków o charakterze sądu bożego, turniejowych, mieczy łowieckich, a także treningowych mieczy drewnianych. Szczególnie okazałe prezentują się tu egzemplarze mieczy sędziowskich i dworskich (tzw. *Gerichtsschwert*), które mogły pełnić funkcję symbolu prawnego, atrybutu sprawiedliwości i prawa do sprawowania władzy sądowniczej.

Kolejny rozdział: *Stručný nástin technologií výroby železných mečů do poloviny 16. století*, przedstawia zagadnienia związane z technologią wytwarzania mieczy do połowy XVI w. Dzięki rekonstrukcjom oraz klarownym fotografiom ilustrującym poszczególne etapy pracy autorzy prowadzą czytelnika przez najważniejsze elementy procesu: od technologii wykonywania głowni i ich zdobienia po detale opraw oraz pochew, uzupełniając opis o objaśnienia terminologii i technik kowalskich. Zwracają także uwagę na znaczenie pojawienia się nowego typu głowni z żelaznym rdzeniem, dominującego od XII do połowy XV w. Ostrza tego typu wymagały już użycia napędu wodnego i młota mechanicznego, co w XIII–XV w. umożliwiło masową produkcję mieczy oraz obniżenie jej kosztów, a tym samym zwiększenie dostępności w różnych warstwach społecznych.

Znaczenie mieczy w okresie od późnego średniowiecza do wczesnej nowożytności omówiono w rozdziale szóstym (*Značení mečů v období vrcholného středověku až raného novověku a jejich výpověď k původu zbraní*). Autorzy skupiają się w nim na znakach, symbolach i inskrypcjach pojawiających się na mieczach z terenu Republiki Czeskiej, wyjaśniając ich znaczenie. Omówili dość szczegółowo zarówno inskrypcje i znaki symboliczne, związane z ideologią chrześcijańską, w typie inwokacyjnych INNOMINE czy Salvator Iesu i to nie tylko w aspekcie kulturowym, ale również technologicznym. Za najważniejsze ustalenia uznać trzeba analizę i omówienie gmerków i inskrypcji rzemieślniczych związane z pracownikami mieczniczymi, poczynawszy od napisów ULFBERHT do znaku wilka pasawskiego.

W rozdziale siódmym (*Meč ve vrcholně středověké až raně novověké společnosti v českých zemích a jeho symbolické funkce*) Autorzy omawiają społeczno-symboliczne funkcje miecza na ziemiach czeskich od późnego średniowiecza do wczesnej nowożytności. W podsumowaniu podkreślają, że analiza mieczy pozwala uchwycić szerokie procesy gospodarcze, technologiczne i społeczne zachodzące w Europie, także na obszarze dzisiejszej Republiki Czeskiej.

Stwierdzić należy wysoki poziom merytoryczny i edytorski recenzowanej pracy, stanowiącej przykład udanej promocji osiągnięć naukowych. Publikacja Jiříego Hoška i Petra Žákovského stanowi znakomity przykład połączenia rzetelnych badań naukowych z popularyzacją wiedzy o uzbrojeniu średniowiecznym, realizując model, który w Polsce wciąż pozostaje rzadkością. Autorzy udowadniają, że prace o wysokiej wartości merytorycznej mogą być jednocześnie przystępne i atrakcyjne dla szerokiego grona odbiorców, nie tracąc przy tym naukowej precyzji. W realiach polskiej humanistyki potrzeba podobnych opracowań jest szczególnie widoczna — zwłaszcza w obliczu rosnącego zainteresowania historią uzbrojenia.

dr Arkadiusz Michalak

a.michalak@muzeum-swidnica.org

Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza, Zielona Góra

© <https://orcid.org/0000-0002-8406-8787>

BIBLIOGRAFIA

Opracowania publikowane

- Hošek Jiří, Košta Jiří, Žákovský Petr. 2019a. *Ninth to mid-sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context Part I, The finds*, Prague.
- Hošek Jiří, Košta Jiří, Žákovský Petr. 2019b. *Ninth to mid-sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, Part II, Swords of Medieval and Early Renaissance Europe as a technological and archaeological source*, Prague.
- Žákovský Petr, Bárta Patrick, Hošek Jiří, Rybářová K. 2020. *Nový nález pozdně středověkého dlouhého meče ze Ždánického lesa*, „Přehled výzkumů”, 61, 2, s. 113–125.
- Žákovský Petr, Bárta Patrick, Hošek Jiří, Drnovský Pavel, Bláha Radek. 2021. *High Medieval Longsword from Klamoš in the Context of Contemporary Decoration Techniques*, „Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akadémie Vied”, 68, 2, 2021, s. 357–386, <https://doi.org/10.31577/szasav.2021.68.15>